

Uppsats till konferensen HSS 03 - Högskolor och Samhälle i Samverkan, 15 maj 2003

Regional samverkan och forskningsfinansiering

Studier i de nya universitetens och högskolornas ekonomi

Ulf Sandström

SISTER

INNEHÅLLSFÖRTECKNING

Sammanfattning	3
Om högskolan och forskningssamverkan.....	4
Bakgrund och historik	4
KK-stiftelsens satsningar.....	7
Regionala effekter av högskolesatsningar	8
Forskningsfinansiering vid nya universitet och högskolor.....	11
Om data och klassificering av forskningsmedel	12
Kraftig ökning	13
Externa medel har stor betydelse	15
Högskolornas intäktsprofil	18
Svenska företag.....	20
Offentliga forskningsfinansiärer	21
Sammanfattande analys	27
Erfarenheter och uppfattningar om regional samverkan – en enkätundersökning	31
Diskussion	36
Bilagor.....	40
Bilaga 1: Regionala samarbetspartners	40
Bilaga 2: Databilaga över finansiering av forskning och forskarutbildning 2001.	41
Litteratur.....	42

SAMMANFATTNING

Vad kan högskolorna göra för att finansiera forskning i framtiden? Är nya universitet och regionala högskolor beroende av regionala medel för att utveckla forskning och forskarutbildning? I denna rapport undersöks ett urval högskoleenheter: 1) nya universitet, 2) högskolor som tilldelats vetenskapsområde, samt 3) högskolor som etablerats efter 1996. Sammantaget ingår tre universitet och sju högskolor i undersökningen där finansiering av forskning och forskarutbildning granskas på detaljnivå. Med avseende på forskning och forskarutbildning har högskolorna expanderat snabbt sedan fem år tillbaka. Deras externa forskningsmedel är fortsatt viktiga trots att den statliga direktfinansieringen i flera fall har ökat med 150 procent. Endast 40-45 procent är direkta statliga anslag till forskning och forskarutbildning, vilket jämfört med UoH-sektorn i sin helhet utgör en något lägre andel.

Resultaten pekar mot att högskolorna i urvalet i många fall är starkt anknutna till sina regioner. Detta antyds av den höga andelen medel från svenska företag samt från kommuner och landsting. Enligt beräkningarna i rapporten bör drygt tio procent av de totala medlen komma från sådana källor år 2001. Innebörden av detta är att drygt en femtedel av de externa FoU-medlen har någon form av lokal eller regional anknytning.

Utöver detta kan noteras att medel från de nya forskningsstiftelserna visar sig vara av stor betydelse och dessa samvarierar i stor utsträckning med de lokala och regionala medlen. Vidare indikerar rapporten att det finns ett starkt samband mellan vetenskapsområde och regional anknytning. De högskolor och universitet som arbetar inom tekniskt vetenskapsområde har en stark och betydande anknytning till regionala forskningsbeställare. Sådan inriktning är samtidigt en konkurrensfördel vad gäller KK-stiftelsens medel.

I ett tentativt index som prövas i rapportens andra del konstateras att tre högskoleenheter förtjänar att lyftas fram som framgångsrika i sin regionala samverkan: Mälardalens högskola, Malmö högskola och Karlstads universitet. Dessa har höga andelar FoU-medel från såväl den kommunala sektorn som svenska företag.

Om de öronmärkta resurser som hittills kanaliserats till nya universitet och högskolor i en framtid kommer att bli mer konkurrensutsatta fordras strategier för att fokusera och koncentrera forskningsmedel. KK-stiftelsens satsningar förefaller ha gått i den riktningen. Frågan är om de regionala forskningsbeställarna kan arbeta i samma riktning?

OM HÖGSKOLAN OCH FORSKNINGSSAMVERKAN

Föreliggande rapport diskuterar och analyserar några grundläggande förhållanden som påverkar de nya universitetens och de regionala högskolornas forskningsverksamhet. Undersökningarna bygger i huvudsak på data som avser finansiering av forskning. Vad kännetecknar finansieringsvillkoren för de nya universiteten och de regionala högskolorna? Hur är finansieringsbilden uppbyggd och i vilken utsträckning är dessa högskolor och universitet beroende av forskningsmedel som har regional karaktär?

Frågor av detta slag besvaras sällan med kvantitativt inriktad forskning. Istället är det vanligt att bygga föreställningarna på intressanta och livskraftiga exempel eller att beskriva aktiviteter för att illustrera hur processerna ser ut. Det ger förvisso en bild, men en bild som är svår att generalisera eftersom vi inte vet något om omfattningen och inte heller kan avgöra om det behövs andra åtgärder eller mer kraftfulla insatser. Mot detta kan hävdas att kvantitativa data om forskningsfinansiering knappast säger något om den kvalitativa betydelsen hos enstaka resurser. Vad som skall bli livskraftigt vid nya universitet och högskolor handlar kanske inte i första hand om hur många kronor som inkommer på forskningskontot under vissa år. Snarare handlar det om huruvida man lyckas skapa ett antal kreativa centra, vilka gör att kommuner, myndigheter och företag vänder sig till högskolan med önskemålet att ta del av den forskning som bedrivs eller att lägga resurser på FoU inom högskolan område.

BAKGRUND OCH HISTORIK

”I Norrland hava vi ett Indien” skrev en framsynt man som på 1600-talet propagerade för en svensk intern ”imperialism” – att kolonisera Norrland och utnyttja dess råvaror – med inspiration från Storbritannien.¹ Hade samme man varit verksam idag hade han med stor sannolikhet riktat sina blickar mot de regionala högskolorna runt om i landet och hans förslag om hur dessa skulle kunna exploateras hade med lika stor sannolikhet handlat om att via teknik- och vetenskapsparker kommersialisera forskningsresultat. Många är de regioner och kommuner som hoppas på att det skall finnas resurser lika påtagliga som de gamla råvarorna malm och vattenkraft och att de skall kunna lägga grunden för nya expansiva agglomerationer av ungefär samma slag som det amerikanska favoritexemplet Silicon Valley.

¹ Göran Bäärnhielm, I Norrland hava vi ett Indien : gruvdrift och kolonisation i Lappmarken under 1600-talet / Ordfronts förlag 1976.

De universitetsfilialer som etablerades vid 1960-talets slut och under 1970-talet (t.ex. Örebro, Karlstad, Växjö, Linköping) var apparater för högre utbildning. Vid mitten av 1970-talet gavs Linköping status som universitet. De övriga gjordes till självständiga högskoleenheter. Fram mot 1980-talets början pågick vid samtliga högskolor verksamheter som syftade till att högskolan skulle få fasta forskningsresurser. Någon form av forskningsplanering etablerades vid högskolorna. Samtidigt växte familjen av regionala högskolor.²

Landstingen var en central aktör för att stärka de regionala högskolorna. På deras initiativ etablerades FoU-rådet i Värmland, Länsforskningskommittén i Örebro och Dalarnas forskningsråd. Därigenom ville man förbättra högskolornas kontakt med omgivningen och se till att kunskaper och forskningskompetens spreds mer effektivt. De idéer om forskningsbyar och teknikparker som började växa fram under 1980-talet blev i många fall till regionala teknikcentra där landstinget tillsammans med utvecklingsfonden, kommunerna och andra intressenter försökte finna former för att stimulera högskolan att delta i tekniskt utvecklingsarbete. Bakom dylika ansträngningar fanns övertygelsen att ny kunskap var en produktionsfaktor av stor betydelse och att högskolorna skulle kunna fungera som en näringsgeografisk lokaliseringsfaktor. 1980-talet var en period av snabb strukturomvandling vilket innebar allvarliga sysselsättningsproblem i många landsändar. För den regionala förnyelse som eftersträvades fanns inga andra drivkrafter än forskning, utveckling och innovation. Ur policysynvinkel var det inte många handlingslinjer som stod till buds – högskolan var en hoppingivande aktör för län och kommuner i kris.

Även staten började under 1980-talet att få en ny syn på möjligheterna att utnyttja de regionala högskolorna i näringspolitiskt syfte. I samband med struktureförändringarna inom stålindustrin i Bergslagen avsatte regeringen resurser till Styrelsen för teknisk utveckling (STU) för en satsning på materialteknik vid högskolorna i Karlstad, Östersund, Sundsvall, Västerås och Örebro. Dessa insatser förstärktes några år senare och utvidgades till att gälla högskolorna i Falun/Borlänge, Gävle/Sandviken, Växjö, Kalmar, Karlskrona/Ronneby. I samråd med högskolorna föreslog STU en kraftigt ökad FoU-verksamhet och detta förslag vann regeringens godkännande 1990 i anslutning till arbetet med en näringspolitisk proposition.³

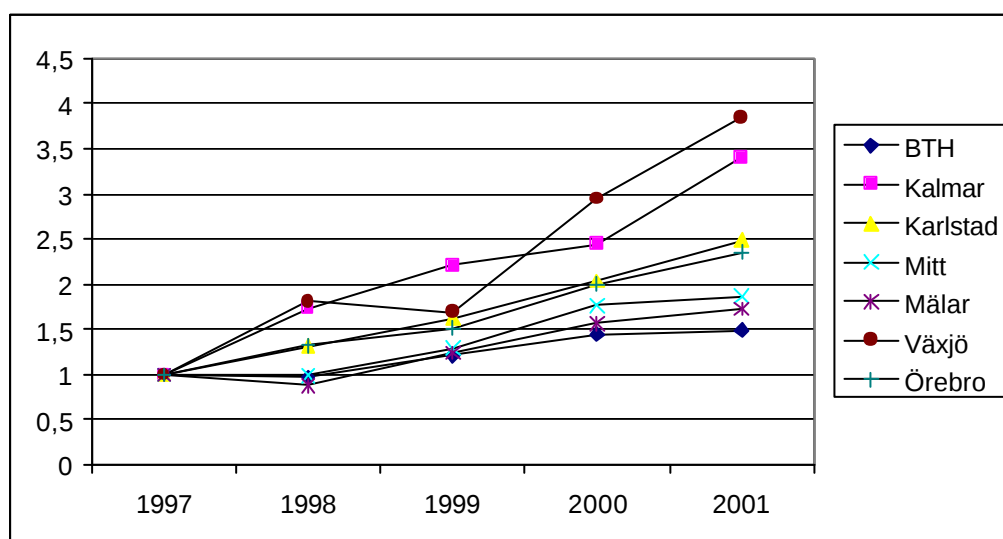
Under 1990-talet har olika svenska regeringar fortsatt ge stöd till de regionala högskolorna. En av de nya forskningsstiftelserna – KK-stiftelsen – gavs vid mitten av decenniet i uppdrag att etablera

² Jan Larsson, Landstingen och de regionala högskolorna (1985).

och vidareutveckla den pågående forskningen vid de regionala högskolorna. Generellt kan hävdas att den statliga forskningspolitiken sedan 1997 kännetecknas av en stark utspridning av forskningsresurserna. Samtidigt bör framhållas att inte mer än 8,5 procent av högskolesektorns totala FoU-resurser går till nya universitet och regionala högskolor, dvs. till enheter som inte tidigare varit universitet eller tekniska högskolor.

1999 inrättades tre nya universitet i Karlstad, Växjö och Örebro. Dessa tre lärosätens forskningsanslag höjdes kraftigt med denna reform, från knappa 100 miljoner till nära nog 400 miljoner, dvs. en ökning om 300 procent för dem tillsammans. Ungefär samtidigt fick ett antal regionala högskolor rätten att självständigt bedriva och examinera i forskarutbildningen, dvs. de tilldelades vetenskapsområden. Även dessa lärosäten fick mot slutet av 1990-talet kraftigt höjda forskningsanslag. I det närmaste 100 miljoner har fördelats till dessa högskolor (Blekinge tekniska högskola, Högskolan i Kalmar, Mithögskolan och Mälardalens högskola) under budgetperioden 2001-2003. Vidare fick de högskolor som inte tilldelats vetenskapsområde ungefär samma summa under motsvarande period. Expansionen har varit snabb, vilket framgår av diagram 1. Utbildningsminister Thomas Östros menar att dessa stimulanser skall ge förutsättningar för högskolorna att bedriva internationellt konkurrenskraftig forskning och forskarutbildning. I forskningspropositionen "Forskning och förnyelse" (prop. 2000/2001:3) framhålls att de nya universiteten förväntas vara motorer i utvecklingen av regionens näringsliv och annan viktig regional verksamhet.

Diagram 1. FoU-volymens tillväxt vid större regionala högstskoleenheter 1997-2001.



Källa: NU-databasen, egna bearbetningar

³ NUTEK Anslagsframställning 1993/94–1995/96.

KK-STIFTELSENS SATSNINGAR

Stiftelsen för kunskaps- och kompetensutveckling (KK-stiftelsen) har redan nämnts som en central aktör i svensk forskningspolitik när det gäller de regionala högskolornas utveckling. Eftersom stiftelsen har en avgörande betydelse för flera av högskolorna är det motiverat att presentera stiftelsens motiv och sätt att arbeta.⁴

Med syftet att stärka svensk forskning internationellt och öka kunskapsöverföringen mellan högskola och näringsliv stödjer KK-stiftelsen uppbyggandet av profilerade forskningsmiljöer vid nya högskolor och universitet. En förutsättning är att näringslivet är aktivt engagerat i utvecklingen av den nya forskningsmiljön och att de på olika sätt ”motfinansierar” de satsningar som KK-stiftelsen bidrar med.

Grundidén är att genom samverkan mellan högskola och näringsliv försöka uppnå sådana synergieffekter att enskilda högskolor på sikt blir världsledande inom sina respektive forskningsområden. Samtidigt skall högskolorna få en ökad betydelse för det regionala näringslivet. De forskningsmiljöer som utvecklas skall vara nya i den bemärkelsen att det tidigare inte funnits en profilerad forskning inom det aktuella området eller att det finns behov av ett komplement till redan etablerad forskning.

KK-stiftelsen arbetar med tre olika stödformer: projektsatsning, profilsatsning och plattformssatsning. Enstaka projekt ges stöd om de är relevanta för näringslivet och kan profilera högskolan nationellt inom något forskningsområde. Vissa projekt kan senare få ytterligare stöd för att kunna fortsätta att utveckla projektgruppen till en stabil forskningsmiljö.

En profilsatsning innebär att en högskola eller ett universitet tillsammans med flera företag utvecklar ett forskningskoncept och bygger upp en kvalificerad forskningsmiljö. Högskolan/universitetet skall vara den ledande auktoriteten i landet inom sitt speciella forskningsområde. Profilsatsningarna är mer långsiktiga än satsningarna på enskilda projekt. Ungefär 30 miljoner kronor i upp till sex år bidrar stiftelsen med under förutsättning att näringslivet bidrar med en lika stor del.

Om man bedömer att grundförutsättningar för att bygga upp en profilerande forskningsmiljö inte föreligger kan stiftelsen ge stöd till punktinsatser som möjliggör utvecklingen av en stabil

forskningsplattform. Med denna forskningsplattform som grund kan sedan högskolorna fortsätta att utveckla forskningslinjer och kvalificerade forskningsmiljöer i samverkan med näringslivet. Syftet med plattformssatsningen har varit att ge samtliga högskolor resurser som möjliggör uppbyggandet av profilerade forskningsmiljöer.

En plattformssatsning innebär att högskolan och näringslivet tillsammans utarbetar en forskningsplan. Någon finansiell satsning från näringslivet brukar inte krävas. Högskolan utser en mentorsgrupp som följer uppbyggandet av forskningsmiljön. Efter ett antal års arbete ska forskningen ha nått till en nivå som gör att högskolan kan ansöka om stöd för att bygga upp en kvalificerad forskningsprofil.

REGIONALA EFFEKTER AV HÖGSKOLESATSNINGAR

Expansion och geografisk spridning av den högre utbildningen har varit viktiga inslag i det senaste decenniets högskolepolitik i många länder. Högskolornas regionala roll har kommit i fokus. Förväntningarna på universitet och högskolor som motorer i den regionala utvecklingen har varit stora och resulterat i ett omfattande forsknings- och analysarbete – nationellt och internationellt – kring sambandet mellan vetenskap och teknik och högskolornas roll i innovationssystemet. Intresset har bl.a. inriktats på att analysera framgångsfaktorer bakom utvecklingen i ”blomstrande” regioner samt effekterna av spridning av högre utbildning utanför de traditionella universitetsorterna. Inte minst i Sverige, Norge och Finland, där den regionala utbyggnaden startade redan på sextiotalet, har det gjorts ett flertal studier av etableringsprocessen för nya universitet och högskolor.

Redan utförda studier antyder att orsakssambanden bakom regional utveckling är komplexa och att det inte går att sammanfatta kunskapsläget med några enkla och allmänt tillämpbara framgångskriterier, åtgärder eller recept. Varje region har sina problem och möjligheter. Varje region har sin uppsättning aktörer, nätverk och förutsättningar för samarbete på det lokala planet. Aktuell forskning pekar mot att det knappast finns empirisk grund för generella antaganden om samband mellan högre utbildning och forskning å ena sidan och regional utveckling å den andra. Kulturgeografen Gunnar Törnqvist som länge intresserat sig för denna problematik finner att tillgängliga undersökningar visar att sambanden är synnerligen komplexa, och att effekterna av högre undervisning och forskning varierar högst avsevärt mellan olika platser och regioner.⁵

⁴ <http://www.kks.se>

⁵ Törnqvist 1998, sid. 145.

Resultaten pekar i samma riktning i boken *Kunskap för välbefinnande*, där författarna på empiriskt underlag från olika svenska regioner konstaterar att ”det inte finns några enkla samband mellan universitetens verksamhet och dynamiken i regioners näringsliv”.⁶

Vilken roll spelar universitet och högskolor enligt dessa studier? Dels fungerar de som internationella förbindelselänkar som sätter en plats och en region i förbindelse med kunskapscentra runt om i världen. Dels mobiliserar de lokal och regional kompetens och bidrar på så sätt till att skapa en attraktiv miljö på de platser där de finns. Hur detta sker är till stor del höljt i dunkel. Vissa platsbundna effekter är dock uppenbara. Högskolor kan attrahera kunskapsintensiva företag och de har en multiplikatoreffekt genom sin påverkan på miljön och regionens status (förutom att de i sig sysselsätter många människor). Men när man kommer till högskolornas dynamiska effekter på regionens utveckling är erfarenheterna inte entydiga. I svävande ordalag talas ofta om synergieffekter med det omgivande näringslivet, om personliga initiativ och ömsesidigt förtroende, om kultur, traditioner och om tröga processer under lång tid.

En OECD-rapport från 2001 ansluter till denna delvis skeptiska bild av högskolornas roll i den regionala utvecklingen. Utgångspunkten är att kunskap i sig inte bidrar till ekonomisk tillväxt, det sker först i den mån kunskaperna kommer till användning i företag och andra organisationer. En slutsats är att utbildning på högre nivåer inte är entydigt kopplat till ekonomisk tillväxt. Däremot har universitet och högskolor en nyckelfunktion i forskningssammanhang inte bara som producenter utan även som förmedlare av kunskap. Resultaten understryker också betydelsen av koordinering av olika insatser på regional nivå och skapande av socialt kapital och stabila och förtroendefulla interaktionsmönster mellan näringsliv och andra aktörer på denna nivå.

En viktig faktor i den regionala dynamiken är inflödet av nya människor och kompetenser. Personer som flyttar till en region bär med sig nya erfarenheter, kunskaper och synsätt. För att en region skall ha en långsiktigt stabil tillväxt måste arbetskraftens dynamik och kompetens successivt förnyas och anpassas till ändrade förhållanden. En mångfald av näringar och industrigrenar tillsammans med en dynamisk regional kultur kan ge underlag för processer som främjar en positiv spiral mellan teknik, attityder, lärande och företagande. Sammantaget främjar detta regional utveckling.⁷ Individuella kompetenser och socialt kapital tillsammans med sociala nätverk och traditioner har stor betydelse. Satsningar på högre utbildning och forskning får inte önskad effekt om det inte samtidigt kopplas till sådana mer ”mjuka” förutsättningar. Universitet

⁶ Sörlin & Törnqvist 2000, sid. 174.

och högskolor måste på ett naturligt sätt passa in i den sociala och ekonomiska struktur som finns inom en region. Det krävs bl.a. en historiskt betingad positiv miljö i fråga om företagande, risktagande, annan infrastruktur och inte minst människor i ledande positioner som kan tänka sig att leva i regionen. Att högskolornas organisationskultur och strategi är anpassad för samspel med omgivande företag har också stor betydelse.

Dessa teoretiska perspektiv pekar mot att det inte är lämpligt att i alltför stor utsträckning förvänta sig regionalekonomiska effekter av högskolornas FoU, åtminstone inte på kort sikt. Under tiden finns dock möjligheter att närmare undersöka hur forskningsfinansieringen är komponerad och vilka aktörer som kan vara av betydelse i framtiden.

⁷ Jfr Deiaco et al (2002) kap 5-6.

FORSKNINGSFINANSIERING VID NYA UNIVERSITET OCH HÖGSKOLOR

I denna del av rapporten presenteras en analys baserad på en kartläggning av hur forskning och forskarutbildning finansieras vid nya universitet och regionala högskolor och analysen avser ett urval av dessa. Urvalet består av de högskolor som var föremål för olika regionala satsningar under mitten av nittioalet och senare. Med detta urvalskriterium utfaller tio högskolor fördelade på tre nyhetskriterier: (a) nytt universitet (ombildning av tidigare högskola); (b) tilldelat vetenskapsområde; och (c) ny högskola.

Tabell 1. Urval och karakteristika

<i>Högskoleenhet</i>	<i>Förändring</i>	<i>Vetenskapsområde(n)</i>
Karlstads universitet	(a) nytt universitet	Hum-Sam; Teknik
Växjö universitet	(a) nytt universitet	Hum-Sam
Örebro universitet	(a) nytt universitet	Hum-Sam
Mälardalens högskola	(b) tilldelat vetenskapsområde	Teknik
Blekinge tekniska högskola	(b) tilldelat vetenskapsområde	Teknik
Högskolan i Kalmar	(b) tilldelat vetenskapsområde	Natur
Mitthögskolan	(b) tilldelat vetenskapsområde	Natur
Högskolan på Gotland	(c) ny högskola	-
Malmö högskola	(c) ny högskola	Medicin
Södertörns högskola	(c) ny högskola	-

Dessa tio högskoleenheter benämns i det följande kallas ”undersökningsgruppen”, alternativt ”nya regionala högskolor och universitet”. Av tabellen ovan framgår av vi arbetar med en gruppering av undersökningsgruppen i fyra delgrupper i enlighet med hur de är ordnade i tabellen, den första gruppen utgörs av de nya universiteten, den andra av de nya tekniska högskolorna, den tredje de nya naturvetenskapliga högskolorna och den fjärde av de helt nyetablerade högskolorna.

Gemensamt för enheterna är att de som forskningsutförare har vuxit starkt under senare delen av 1990-talet. Det kan också hävdas att de har andra förutsättningar och villkor än etablerade universitet och högskolor. Gentemot de etablerade universiteten kan iakttas väsentliga skillnader vad gäller den finansiella tillväxten. För det första har de direkta statsanslagen till dessa enheter ökat mycket kraftigt; det har varit frågan om en medveten satsning och prioritering från

utbildningsdepartementet. För det andra har dessa högskolor och universitet attraherat förhållandevis stora andelar externa medel. För det tredje har sammansättningen av de externa medlen specifika särdrag. I detta avsnitt av rapporten kommer dessa tre punkter att beskrivas och analyseras.

OM DATA OCH KLASSIFICERING AV FORSKNINGSMEDEL

Den empiriska analysen bygger på data som finns tillgängliga i högskoleverkets NU-databas. Vi har korrigerat och bearbetat dessa. Den undersökta tidsperioden är från budgetåret 1993/94 till 2001, med undantag för det långa budgetåret 1995/96 (databristen beror på NU-databasen) och omräknade till fasta priser i 1995 års värde. Det omräkningsindex som nyttjas kommer från SCB:s nationalräkenskaper och kallas implicitprisindex för statlig konsumtion inom utbildning och forskning (se Hällsten och Sandström 2002a,b). I några fall används löpande priser eftersom prisindex för år 2001 fortfarande är osäkert.

Datamaterialet redovisar intäkter från olika typer av finansiärer. Denna redovisning, som *hämtar data från högskolornas årsredovisningar*, är upplagd så att inkommande forskningsmedel förs som intäkt först när de är bokade mot en reell kostnad vilket gör att intäkter kan likställas med förbrukning. Klassificeringen av externa finansiärer i olika kategorier bygger på att vi urskiljer medel från följande källor:

- anslag till vetenskapsområde, direkta statsanslag och egna fonder
- forskningsråd,
- statliga myndigheter,
- EU,
- kommuner och landsting,
- företag,
- svenska stiftelser samt
- nya stiftelser.

Vi gör således en distinktion mellan 'svenska stiftelser' och 'nya stiftelser' där de senare åsyftar de forskningsstiftelser som bygger på utskiftningen av medel från löntagarfonderna (såsom Stiftelsen för strategisk forskning, Stiftelsen för kunskaps- och kompetensutveckling och Stiftelsen för miljöstrategisk forskning) medan de förra åsyftar stiftelser av typen Cancerfonden och Knut och Alice Wallenbergs stiftelse.⁸

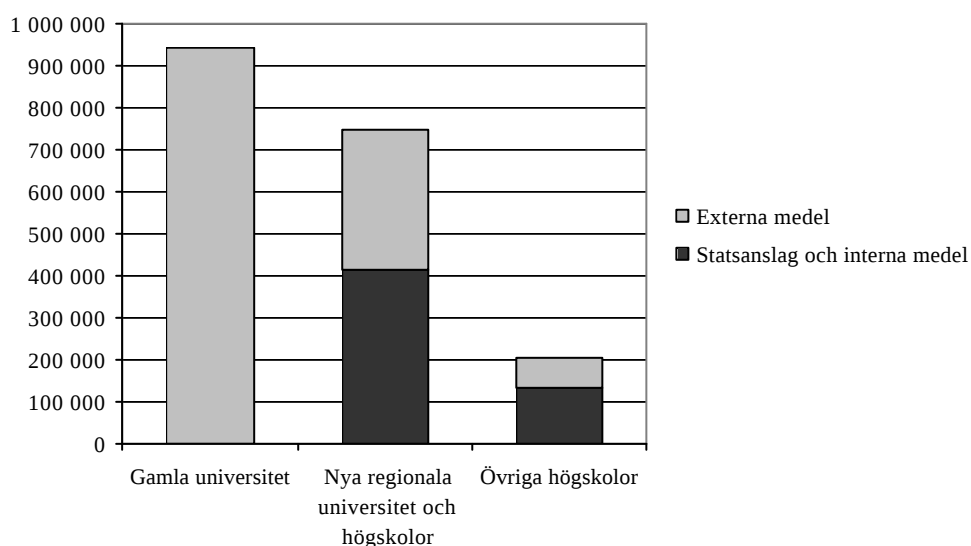
⁸ Vidare se Hällsten & Sandström (2002a,b) om principer för kategorisering och bearbetning av data.

Det bör observeras att stiftelser förvaltade av lärosäte med denna uppdelning behandlas som interna medel i vår undersökning. Det förekommer, t.ex. vid Örebro universitet, att det lokala näringslivet stödjer universitets forskning i form av en stiftelse. Fördelningen av medlen betraktar vi i denna uppsats som bestämda av lärosätet, men på olika vägar kan näringslivsintressen eller samhällsintressen förmedlas via dylika stiftelser.

KRAFTIG ÖKNING

De högskoleenheter som ingår i undersökningsgruppen har på kort tid ökat de totala medlen till forskning och forskarutbildning med 535 procent. I absoluta tal uppgår ökningen till 746 Mkr i en fastprisberäkning med 1994 som referensår. Hänsyn har då tagits till kostnadsförändringar under perioden 1994-2001 (t.ex. till doktorandreformens kostnader, se Hällsten & Sandström 2002). Mer än hälften av dessa tillkommande medel kommer från statsanslag, vilket gör att denna intäktskategori (inkl. de interna medel som högskolan förfogar över) har ökat med 631 procent. De externa medlen har även de mångdubblats och ökat med 481 procent. Detta har till viss del förskjutit balansen mellan interna och externa medel vid dessa högskoleenheter så att relativa andelen statsanslag ökat i dessa högskolors totala budget.

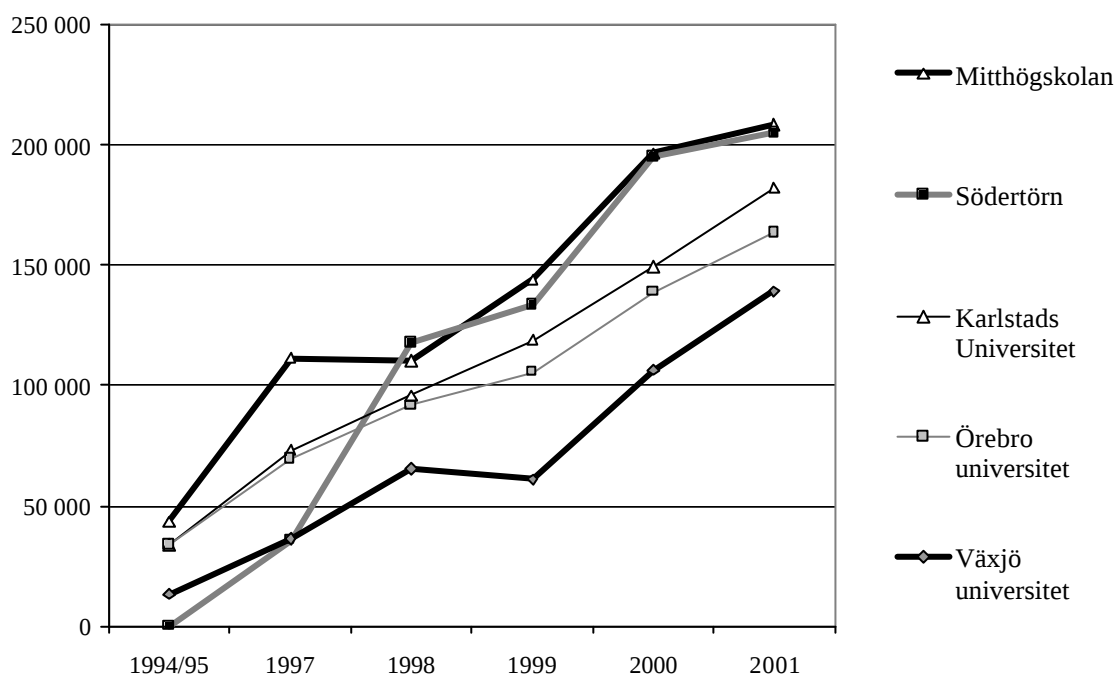
Diagram 2. Intäktsökningen 1994/95 till 2000 fördelat på externa medel och statsanslag



De "gamla" universitetens intäkter från statsanslag har legat stilla eller t.o.m. stagnerat något räknat i reala termer.⁹ Detta gör att den intäktsökning om cirka 900 miljoner kronor som är aktuell för deras del helt och hållet kommer från externa källor. De små och medelstora högskolor som ligger utanför undersökningsgruppen har i stor utsträckning varit beroende av statsanslagen för sin reala volymökning (se diagram 2).

En närmare granskning av varje lärosäte i undersökningsgruppen för sig visar att de totala intäkterna har ökat kraftigt på samtliga håll. I de fall där ökningen är mätbar är ökningen som regel över 300 procent (vissa av de nya lärosätena har tillkommit efter 1994/95). Dessa data redovisas grafiskt i diagram 3 och 4.

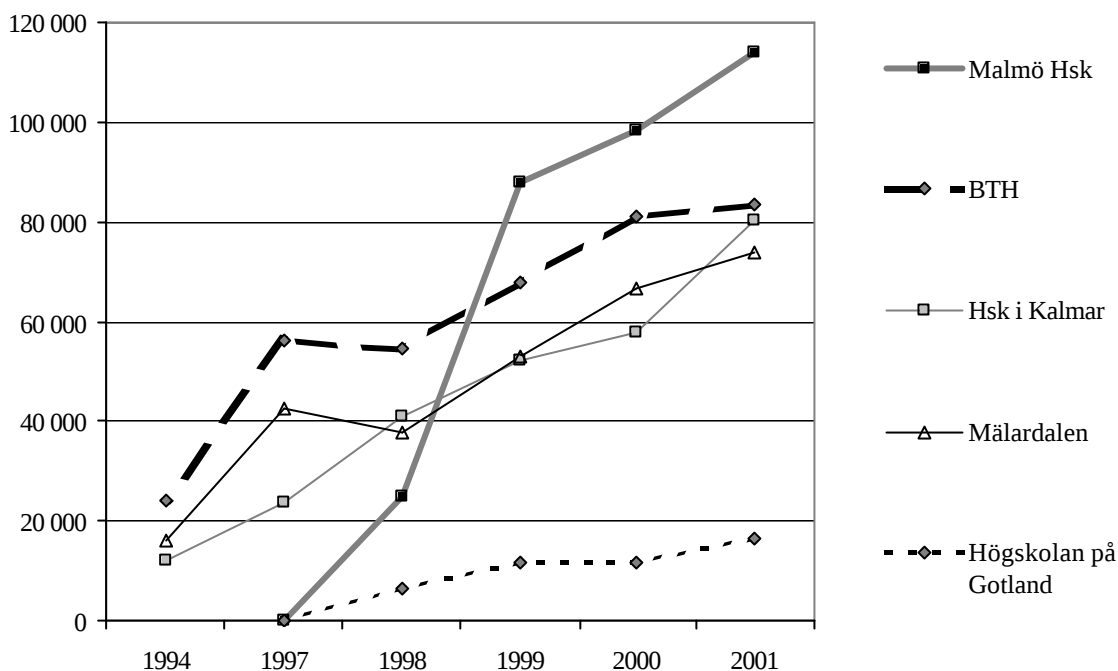
Diagram 3. Totala intäkter till forskning och forskarutbildning, 1994/95 – 2001. Tkr. Löpande priser. (5 högskolor.)



Källa: NU-databasen

⁹ Till de "gamla" universiteten räknas universitet och tekniska högskolor som inte ingår i undersökningsgruppen. Observera att Luleå tekniska universitet ingår samt att Handelshögskolan i Stockholm räknas till gruppen "övriga högskolor".

Diagram 4. Totala intäkter till forskning och forskarutbildning, 1994/95 – 2001. Tkr. Löpande priser. (5 högskolor.)



Källa: NU-databasen

EXTERNA MEDEL HAR STOR BETYDELSE

Vid mitten av 1990-talet låg statsanslagen på knappa tio miljoner per lärosäte för de större högskolorna. År 1997 beslutade regeringen om ett ökat stöd till dessa högskolor. De tilldelades vardera cirka 20 mkr extra i anslag till vetenskapsområden. Denna satsning fortsatta och expanderade så att de tre nya universiteten år 2000 hade ett årligt statsanslag om drygt 60 mkr per lärosäte. De nya universiteten har dessutom erhållit ytterligare en ökning av statsanslaget under 2001, vilket givit ungefär 20 mkr per extra per år och lärosäte.

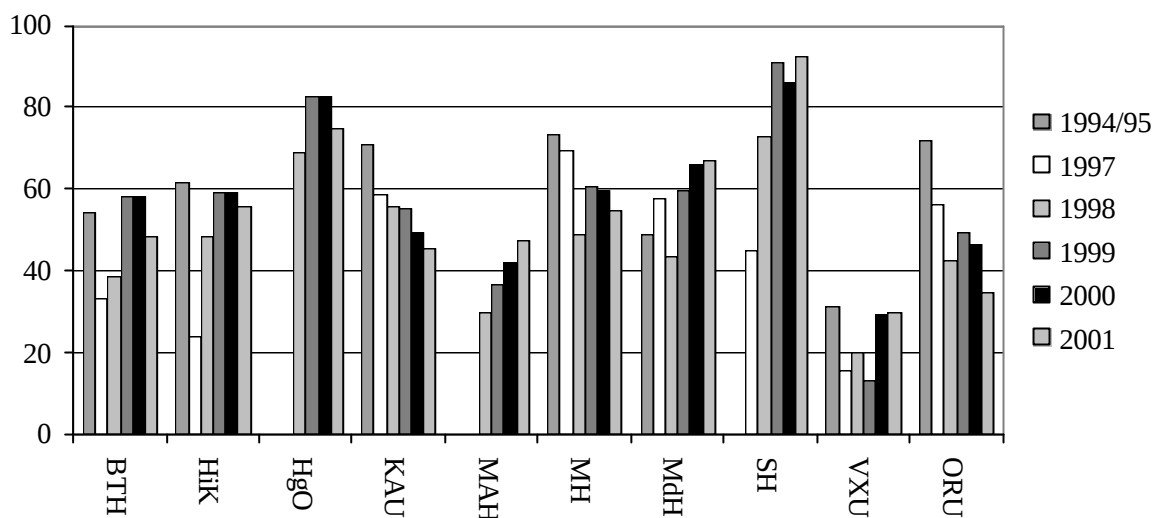
Värt att notera är att denna snabba ökning av forskningsresurserna vid de nya universiteten samtidigt har medfört en nära nog lika snabb tillkommande extern finansiering i två fall av tre. Vi har här inte möjlighet att följa forskningsmedlens härkomst på ett detaljerat sätt, men en hypotes är att vissa delar av de tillkommande medlen härrör från forskargrupper som flyttat anslag från de "gamla" universiteten i samband med att forskningsledarna rekryterats till de nya universiteten. Vi kan bara gissa att det rör sig om avsevärda summor. I Örebro och Karlstad har ökningen av statsanslagen "motfinansierats" med externa anslag som utvecklas i samma takt och det gör att dessa båda kan hävdas ha ungefär samma fördelning mellan statsanslag och externfinansiering

som deras äldre motsvarigheter. Växjö universitet representerar ur denna synpunkt ett särfall, men även här kan konstateras att relationen mellan statsanslag och externa anslag behålles över tid trots att detta universitet har haft en snabb ökning av statsanslaget. I Växjös fall ligger dock den externa finansieringen på betydligt lägre nivåer och utgör cirka 30 procent av den totala årsomslutningen för forskning och forskarutbildning (se diagram 5).

De båda tekniska högskolorna – Mälardalen och BTH – har båda utvecklats på ungefär samma sätt som Örebro och Karlstad beskrivits ovan. Således karakteriseras också de av en snabb utveckling av statsanslaget och en lika snabbt utväxling på dessa medel i form av resurser från myndigheter, EU och nya stiftelser. Mer specifikt kan hävdas att dessa högskolor lyckats bättre än de nya universiteten vad gäller att finna extern finansiering för att ”balansera” tillkommande statsanslag. Forskningsstiftelsernas bidrag ligger på cirka en femtedel av den totala omslutningen, vilket gör att dessa stiftelser står för närmare hälften av den totala externa finansieringen. Här finns således ett visst mått av osäkerhet inför framtiden. Med ett så stort beroende av en enda anslagsgivare – i det här fallet ofta medel från KK-stiftelsen (se tabell 6 nedan) – framstår dessa båda tekniska högskolor som relativt sårbara inför eventuella förändringar av stiftelsernas anslagspolitik. Redan det förhållandet att stiftelsesfären påverkas av utvecklingen på börsen gör att det omskiftningar kan bli fallet. Det bör dock understrykas att KK-stiftelsens satsningar riktade till nya högskolor och universitet ökar under 2003.

Även de båda naturvetenskapliga högskolorna – Mitthögskolan och Högskolan i Kalmar – uppvisar en snabb utveckling av statsanslaget. Mitthögskolan har samma utveckling som de nya universiteten (och regeringen har beslutat att ge högskolan status av universitet från och med 2005) medan Kalmar haft en stabil nivå sedan 1997. I båda fallen kan märkas en god och påtaglig utveckling av den externa finansieringen. Det är märkbart att dessa högskolor har förmått att öka den externa finansieringen så att denna typ av intäkter successivt blir större än basfinansieringen.

Diagram 5. Andel externa FoU-medel för tio högskolor 1994/95 till 2001. Procent.



Den fjärde delgruppen i denna undersökning utgörs av de nya högskolorna – Södertörn, Malmö och Gotland. För dessa är det svårt att dra generella slutsatser. Varje högskola har sina specifika särdrag. Södertörn har med sin starka relation till Östersjöstiftelsen en osedvanligt hög extern finansiering, även om denna till viss del har drag av ”intern finansiering”. Det är under alla omständigheter en situation som inte riktigt är jämförbar med andra högskolor. För Malmö finns data över tre år och konstateras kan att även om den externa finansieringen ökat relativt snabbt så är statsanslaget fortfarande år 2000 närmare 60 procent av den totala omslutningen. För de nya högskolorna är beroendet av statsanslag eller motsvarande (Södertörn) av stor betydelse.

Forskarutbildning ett huvudmål?

Det bör redan här framhållas att stora delar av de summor som kanaliseras till de här undersökta högskoleenheterna går till forskarutbildning. Vid de tre universiteten fanns (hösten 2001)¹⁰ vardera 150-200 aktiva doktorander, vid de tekniska högskolorna (BTH, Mälardalen) vardera 50-100 aktiva doktorander och vid de naturvetenskapliga likaså 50-100 aktiva doktorander. Dessutom har de nya högskolorna ett växande och stort antal doktorander; vardera 25-50 aktiva doktorander. Uppskattningsvis finns år 2003 närmare 1000 aktiva doktorander vid de aktuella universiteten och högskolorna. Många av dessa är dock inskrivna vid andra lärosäten. Med en fortsatt utveckling i denna takt kan vi inom kort förvänta oss att de tio högskoleenheterna snart fördubblar antalet aktiva doktorander. Sammantaget ger detta underlag för årskostnader under 2002/03 i storleksordningen 400-700 mkr beroende på hur man räknar kostnaden för en

doktorand.¹¹ Innebörden av detta är att en väsentlig del av intäktsökningen från 1994/95 för undersökningsgruppen sannolikt har kanaliserats till att täcka kostnader för doktorander såväl vid det egna lärosätet som vid andra lärosäten. En av uppgiftslämnarna hävdar att man finansierar ett femtiotal doktorander inskrivna vid andra universitet.

Tabell 2. Aktiva doktorander per hösttermin 1999-2001.

	2001	2000	1999
BTH	42	25	15
Kalmar	32	19	6
Gotland	-	-	-
Karlstad	145	99	62
Malmö	38	37	30
Mitthögskolan	18	-	-
Mälardalen	54	-	-
Södertörn	-	-	-
Växjö	142	105	74
Örebro	174	107	75
Summa	645	392	262

Källa: NU-databasen, Högskoleverket

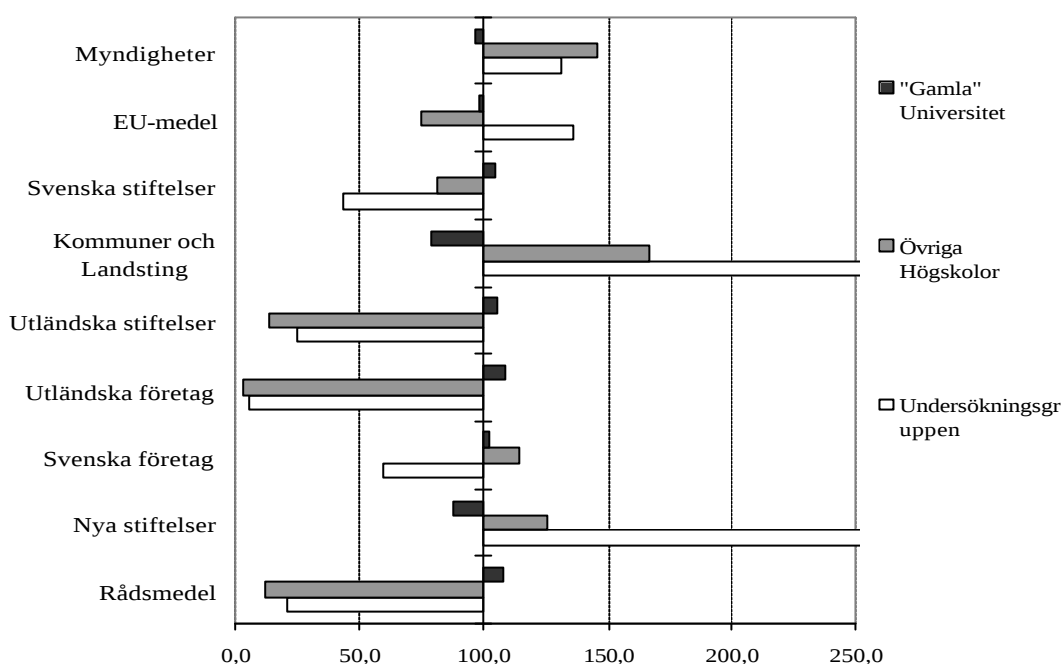
HÖGSKOLORNAS INTÄKTSPROFIL

För att illustrera de olika högskolornas olika intäktsprofiler bygger vi vidare på den metodik som presenterats i boken *Det nya forskningslandskapet* (se Hällsten & Sandström 2002a och b). Utifrån det hypotetiska resonemanget att alla forskningsmedel är jämt fördelade över alla lärosäten kan vi tolka avvikelserna som ett utslag för varje lärosätes unika profil – sett i relation till alla andra lärosäten, dvs. till landsgenomsnittet. Ett exempel kan förtydliga metodiken: Om rådsmedel vore jämt fördelade över alla lärosäten skulle exakt åtta procent av varje lärosätes forskningsbudget komma från forskningsråd. Så är emellertid inte fallet. Vissa lärosäten som t.ex. Lunds universitet har 11 procent av sin forskningsbudget från forskningsråd, medan Mälardalens högskola endast har två procent av sin forskningsbudget från denna källa (avser år 2000). Genom att dividera den observerade andelen med den förväntade och räkna om detta till procentvärden kan vi jämföra olika lärosätens intäktsprofiler. De framräknade värdena tolkas som hur många procent av de förväntade medlen som lärosätet har i sin forskningsbudget. Värdet 100 innebär att avvikelse saknas och mer än 100 betyder att lärosäten har mer av det aktuella medlet och under 100 betyder att man har mindre (se diagram 6.)

¹⁰ Data från NU-databasen, Högskoleverket.

¹¹ För att relatera dessa data till de "gamla" universiteten kan nämnas att Stockholms universitet uppger sig ha drygt 2000 aktiva doktorander år 2002 (www.su.se).

Diagram 6. Undersökningsgruppens intäktsprofil jämförd med universitet och övriga regionala högskolor



Undersökningsgruppens tio högskolor och universitet har en intäktsprofil som skiljer sig från de "gamla" universiteten (inkl Chalmers och KTH) på flera olika sätt. Den skiljer sig också från de övriga små- och mellanstora högskolorna. På ett övergripande plan kan konstateras att regionala högskolor i allmänhet är mer beroende av externa medel än de gamla universiteten. Vidare är skillnaderna markanta i så måtto att andelen rådsmedel är lägre och detsamma gäller finansiering från svenska stiftelser och utländska företag och stiftelser.

Här finns också utmärkande drag för undersökningsgruppen. Dessa högskolor har generellt sett en förhållandevis hög andel medel från kommuner och landsting, nya forskningsstiftelser, från statliga myndigheter. De har också en relativt sett större andel bidrag inom kategorin EU-medel. Dessa typer av medel utgör många gånger en avgörande roll för forskningsaktiviteterna vid de nya universiteten och högskolorna.

Diskussionen om högskolorna och forskningsråden kan hållas kort. Undersökningsgruppens enheter stod som mottagare av ungefär en–två procent av de totala medel som svenska forskningsråd delat ut under år 2000 och 2001. För nya universitet som Örebro och Karlstad utgör forskningsrådets anslag mindre än fem procent av den totala forskningsbudgeten. Övriga

fall ligger på samma nivå eller har försumbara andelar. (Se vidare bilaga 2 där data för 2001 redovisas för samtliga universitet och högskolor.

SVENSKA FÖRETAG

De tio högskolorna och nya universiteten representerar sammantaget 5,8 procent av de totala forskningsmedlen år 2001. Gamla universitet utgör 91,5 procent och övriga högskolor 2,7 procent. Räknat på de totala medlen från svenska företag mottar undersökningsgruppen inte mer än 3,5 procent medan gamla universitet mottar 93,5 procent.

När detta har sagts finns ändå anledning framhålla att det finns avsevärda och nämnvärda skillnader mellan högskolorna. Dessa är inte systematiskt relaterade till vilka vetenskapsområden som är aktuella, men vi skall detta till trots redovisa efter vår valda framställningsmetod.

Betraktat i relation till totala medel till forskning och forskarutbildning utgör medlen från företagssektorn inte mer än cirka fyra procent. Om detta beräknas som andel av externa medel (bidrag, avgifter m.m.) blir det frågan om cirka åtta, kanske nio procent på nationell nivå. Som skall framgå nedan är några av högskolorna betydligt mer beroende av sina företagsrelationer och det förefaller därför viktigt att beakta detta i en diskussion om högskolornas regionala anknytning. För att tydliggöra detta redovisas data i tabell 3 som sätter företagsstöd till FoU inom högskolorna i relation till de mottagna externa bidragen (observera endast mottagna bidrag) för år 2001.

Tabell 3. Forskningsmedel från svenska företag budgetåret 2001.

	Tkr 2001	Andel av summa bidrag 2001
BTH	75	0,2
Kalmar	1 682	3,8
Gotland	0	0
Karlstad universitet	6 239	7,5
Malmö	6 509	12,0
Mitthögskolan	2 579	2,3
Mälardalen	9 132	18,5
Södertörn	0	0
Växjö universitet	2 695	6,5
Örebro universitet	3 361	6,0
Totalt	32 272	5,5

För den fortsatta analysen bör läsaren återigen notera att det är hart när omöjligt att distinkt skilja ut en regional dimension i FoU-statistiken. Vår databas ger inga indikationer om huruvida företagsmedlen emanerar från lokala eller nationellt verksamma företag. I fortsättningen utgår vi från att det finns en regional anknytning till företagsmedlen eftersom data från den enkät som redovisas i del 3 antyder att så är fallet. Utöver detta bör också framhållas att det kan finnas donationsmedel och liknande som gåvor till universiteten vilka i redovisningen döljer sig under rubriken ”finansiella intäkter”. I föreliggande undersökning har det inte varit möjligt att fördjupa analysen på detta område.

Alla de tre universiteten i undersökningen ligger strax över genomsnittet för gruppen. En närmare granskning av utvecklingen över tid visar att det endast är Karlstads universitet som förefaller ha en stabiliserad relation till näringslivet. En förklaring till detta förhållande är sannolikt att Karlstad har en etablerad verksamhet inom tekniskt vetenskapsområde. Växjö har en tillfällig uppgång 2001 och för Örebro del framträder en ryckig och svårtydd tidsserie.

De tekniska högskolorna kan a priori antas ha en repertoar av tjänster att erbjuda som gör det lättare att engagera näringslivet att stödja forsknings- och utvecklingsprojekt. Så är fallet år 2001 med Mälardalen medan BTH helt förlorat inkomster av detta slag. Detta efter en stabil nivå under flera år mellan 1997-1999. För Mälardalens del utgör dessa medel en avsevärd del av de externa bidragen och nivå förefaller någorlunda stabil över tid.

Högskolor som tilldelats vetenskapsområdet naturvetenskap har låga andelar och något lägre summor från den svenska företagssektorn. Mitthögskolan har vissa år mottagit större summor, men förefaller inte ha ett stabilt flöde av medel från näringslivet.

De nya högskolorna i Södertörn och på Gotland har överhuvudtaget inga medel från svenska företag. Däremot mottar Malmö under 2001 en stor summa som utgör en avsevärd andel av de externa bidragen.

OFFENTLIGA FORSKNINGSFINANSIÄRER

Tillväxten av externa medel till högskolorna och universiteten i undersökningsgruppen har skett särskilt starkt på två fronter. Analysen ovan på basis av intäktsprofiler visar att medel från kommuner och landsting och från nya forskningsstiftelser är av stor betydelse för många av

enheterna i undersökningsgruppen. I följande avsnitt är avsikten att närmare undersöka utvecklingen med avseende på dessa två kategorier av finansiering.

Kommuner och landsting

Medlen från kommun och landsting utgör i genomsnitt knappt tio procent av undersökningsgruppens budget för forskning och forskarutbildning (se tabell 4). Detta gör att dessa medel i många fall utgör ungefär två femtedelar av den externa finansieringen. Observera att vi här har slagit samman de bidrags- och uppdragsmedel som kommer från kommuner och landsting. Detta är något oegentligt eftersom det i princip kan vara stor skillnad på villkoren knutna till dessa två typer av medel. Med *uppdrag* avses ”avgiftsfinansierad forskning för vilken lärosätet som motprestation tillhandahåller uppdragsgivaren vissa tjänster”. *Bidrag* definieras på motsvarande sätt som forskningsmedel vilka kännetecknas av ”att bidragsgivaren inte kan förbehålla sig rätten till resultaten”.¹² Mot bakgrund av det inte finns entydiga tolkningar av dessa begrepp finns anledning till försiktighet i analysen. Våra tidigare undersökningar pekar mot att högskolorna sinsemellan har delvis skilda tolkningar av anvisningarna när det gäller redovisning av inkommande medel särskilt med avseende på hur uppdrag redovisas. Bristen på robusta redovisningsprinciper vid högskolorna kan således vara en förklaring till skillnader mellan lärosätena.

Med denna reservation kan ändå konstateras att det är stor variation i högskolornas koppling till och beroende av kommuner och landsting för forskning och utveckling. Tre av högskolorna i materialet – Blekinge tekniska högskola, Mälardalens högskola och Södertörns högskola – förefaller ha byggt upp starka regionala kopplingar och har sannolikt också varit i fokus för relativt starka regionala satsningar. Cirka 15–20 procent av de totala forskningsintäkterna för dessa tre högskolor kommer från kategorin kommuner och landsting. Men låt oss granska villkoren för respektive grupp i vår undersökning.

De nya universiteten uppvisar inte något enhetligt eller tydligt mönster. Variationen är påtaglig mellan å ena sidan Karlstad som har cirka tio procent och å andra sidan Växjö och Örebro med knappa tre procent av medel från denna kategori. Inte heller trenden över tid (se tabell 5) är lätt att avläsa. Alla tre lärosätena får i absoluta tal minskade medel men förändringarna är marginella.

¹² <http://nu.hsv.se/nu/index3.html>. En viktig skillnad är att uppdragsmedel är momspliktiga, medan bidragsmedel inte är det.

Baksidan av Karlstads höga beroende av denna medelskategori är att stora delar är uppdragsforskning (se tabell 6). Växjö och Örebro har något annorlunda villkor.

Skillnaderna mellan universiteten har sannolikt att göra med huruvida det vid lärosätena finns forskningsprogram som attraherar landstingskommunala behov. Karlstads universitet har ett dokumenterat utvecklat samarbete med landstinget i Värmland, som år 2000 anslog 15 mkr till universitetet för uppdragsforskning. Ett av universitetets forskningsprogram behandlar f.ö. frågor om "regional identitet och välfärd".

Blekinge tekniska högskola och Mälardalens högskola kännetecknas av sitt höga beroende av medel från kommuner och landsting. Trenden är att dessa medel ökar och båda högskolorna mottog cirka 10 mkr år 2001. Medan BTH har en relativt hög andel uppdragsmedel har Mälardalen motsatt situation.

De högskolor som tilldelats naturvetenskapligt vetenskapsområden – Mitthögskolan och Kalmar – har en förhållandevis låg andel medel från kommuner och landsting. Trenden förefaller dessutom vara negativ för dessa medel. Medan Kalmar har hög andel uppdragsforskning har Mitthögskolan en mycket låg andel.

De nya högskolorna uppvisar en snabbt växande utveckling av kommunala medel. Södertörn utgör ett särfall – en "outlier" – i undersökningsgruppen i sin helhet. Detta har till stor del att göra med högskolornas profil och inriktning, bl.a. möjligheterna att erhålla medel från landstingen påverkas av huruvida medicin eller odontologi ingår i verksamheten. Malmö högskola ligger stabilt kring 10 mkr per år och Södertörn lyckades snabbt etablera sig på en nivå om drygt 35–40 mkr per år. Medan Södertörn har ringa andel uppdrag uppvisar Malmö en radikalt annorlunda situation.

Den i tabell 4 beräknade genomsnittliga andelen på 8-10 procent medel från kommuner och landsting för undersökningsgruppen kan jämföras med snittet för "gamla" universitet (1–2 procent) och andra högskolor (3–4 procent). Detta påvisar ytterligare den avsevärda betydelsen av dessa medel för de nya universitet och regionala högskolor som undersöks i denna rapport. Rapportens undersökningsgrupp täcker de facto 85 procent av de medel som kommuner och landsting avsätter för forskning vid svenska lärosäten utanför de större universiteten. Dessa medel utgör dock inte mer än 25 procent av de totala resurser som dessa bidragsgivare skickar till

universitets- och högskolesektorn i sin helhet. Gamla universitet mottar 70 procent av de totala årliga kommunala medlen och mindre högskolor mottar fem procent.

Ser vi närmare på de absoluta talen i tabell 5 framkommer att trenden totalt sett är negativ för dessa medel såvida Södertörn räknas bort. Från en nivå om 70–75 mkr år 1999 och 2000 har de resterande nio högskoleenheterna tappat cirka 10 mkr år 2001.

Tabell 4. Forskningsmedel från kommuner och landsting.

	Tkr 2001	Andel av summa bidrag 2001	Andel av total 2001	Andel av total 2000
BTH	10 330	25,7	12,4	18,6
Kalmar	1 096	2,5	1,4	1,7
Gotland	0	0	0,0	0,0
Karlstad universitet	15 406	18,6	8,5	11,1
Malmö	9 900	18,3	8,7	8,0
Mitthögskolan	4 966	4,3	2,4	6,9
Mälardalen	10 908	22,1	14,8	15,7
Södertörn	43 904	23,2	21,4	18,7
Växjö universitet	1 317	3,2	0,9	2,7
Örebro universitet	4 057	7,2	2,5	5,5
Ovanstående totalt	101 884	14,9	8,0	10,1
Gamla universitet	292 013	-	1,6	2,0
Övriga högskolor	18 642	-	3,6	4,1

Tabell 5. Medel från kommuner och landsting. Absoluta tal, löpande priser.

	1997	1998	1999	2000	2001
BTH	1 605	0	10 356	15 098	10 330
Mälardalen	11 591	5 877	5 898	10 519	10 908
Mitthögskolan	16 668	17 677	19 674	13 554	4 966
Kalmar	573	3 841	5 071	1 000	1 096
Malmö	0	820	10 576	9 067	9 900
Södertörn	0	17 705	33 347	36 419	43 904
Gotland	0	912	0	0	0
Växjö universitet	159	28	187	2 884	1 317
Örebro universitet	4 403	8 221	3 189	7 634	4 057
Karlstad universitet	6 225	10 844	15 836	16 513	15 406

Tabell 6. Andel "uppdrag" av forskningsmedel från kommuner och landsting (procent).

	2001	2000	1999	1998	1997	94/95	93/94
BTH	75,5	43,7	28,3	-	0,0	0,0	0,0
Kalmar	93,2	77,0	76,2	0,0	0,0	0,0	0,0
Gotland	-	-	-	0,0	-	-	-
Karlstad universitet	92,3	89,8	17,0	22,0	31,2	19,9	13,6
Malmö	78,6	81,9	97,7	38,9	-	-	-
Mitthögskolan	0,0	0,0	2,9	0,7	43,0	-	3,4
Mälardalen	14,4	7,2	12,0	0,0	57,4	100	100
Södertörn	0,0	0,0	0,0	1,1	-	-	-
Växjö universitet	21,6	100	100	100	100	-	0,0
Örebro universitet	12,4	33,9	82,6	10,9	43,0	-	100,0
Ovanstående (snitt)	32,6	31,3	20,0	5,8	43,2	13,9	57,4
Gamla universitet	57,5	43,9	52,5	41,9	23,5	38,1	26,3
Övriga högskolor	39,0	78,4	48,2	25,4	55,1	25,3	62,4

Nya forskningsstiftelser

Medlen från nya stiftelser utgör i genomsnitt 17 procent av undersökningsgruppens forskningsbudget (se tabell 7). Trots att flera av de större högskolorna och nya universiteten mottagit väsentligt ökade statsanslag under 2001 – tillsammans cirka 100 miljoner för detta budgetår – har det relativa beroendet av medel från nya forskningsstiftelser hos dessa enheter inte förändrats nämnvärt. Innebörden av detta är att forskningsstiftelserna, med KK-stiftelsen som ledande aktör, har motfinansierat med forskningsanslag i en takt som överensstämmer med den statliga politiken.

Blekinge tekniska högskola och Mälardalens högskola har en väsentligt högre andel av sina forskningsintäkter från de nya forskningsstiftelserna än andra högskolor i undersökningsgruppen. Drygt 15 procent av forskningsfinansieringen är stiftelsebaserad och detta kan förklaras av KK-stiftelsens inriktning mot FoU-verksamhet som utförs i samverkan med och motfinansieras av näringslivet. Därvidlag har de tekniska högskolorna/universiteten en konkurrensfördel vad gäller KK-stiftelsens projektmedel.

Samtidigt framkommer av analysen att de båda naturvetenskapliga högskolorna – Mitthögskolan och Kalmar – också har förmått öka sin finansiering från de nya stiftelserna. Statsanslaget har ökat snabbt, men har balanserats av tillkommande medel från intäktskategorin nya stiftelser. Mitthögskolan har dock fått vidkännas en viss minskning av anslagen från kategorin Myndigheter och EU.

Tabell 7. Medel från nya stiftelser.

	Stiftelser totalt	Varav KK (procent)		Andel av totala medel (procent)	
	2001	2001	2000	2000	2001
BTH	14 464	100,0	100,0	17,3	16,2
Kalmar	5 575	96,4	97,4	6,9	5,6
Gotland	2 576	100,0	100,0	15,8	6,3
Karlstads Universitet	16 206	99,7	99,1	8,9	10,2
Malmö	10 144	100,0	100,0	8,9	1,9
Mitthögskolan	24 925	96,9	96,0	12,0	10,3
Mälardalen	12 133	99,3	89,7	16,4	28,1
Södertörn	114 176	1,3	4,1	55,7	47,2
Växjö universitet	7 422	96,6	92,1	5,3	6,0
Örebro universitet	12 472	94,8	87,9	7,6	9,4
Ovanstående totalt	220 093	47,9	49,5	17,4	16,8
Gamla universitet	919 431			4,9	5,1
Övriga Högskolor	57 026			11,0	10,8

Södertörns högskola har en exceptionellt hög andel medel från nya stiftelser, beroende på Östersjöstiftelsen som helt och hållet är reserverad för forskning vid Södertörn. Gotlands och Malmös högskola uppvisar en förhållandevis instabil finansieringssituation varför det finns anledning att vara försiktig i analysen.

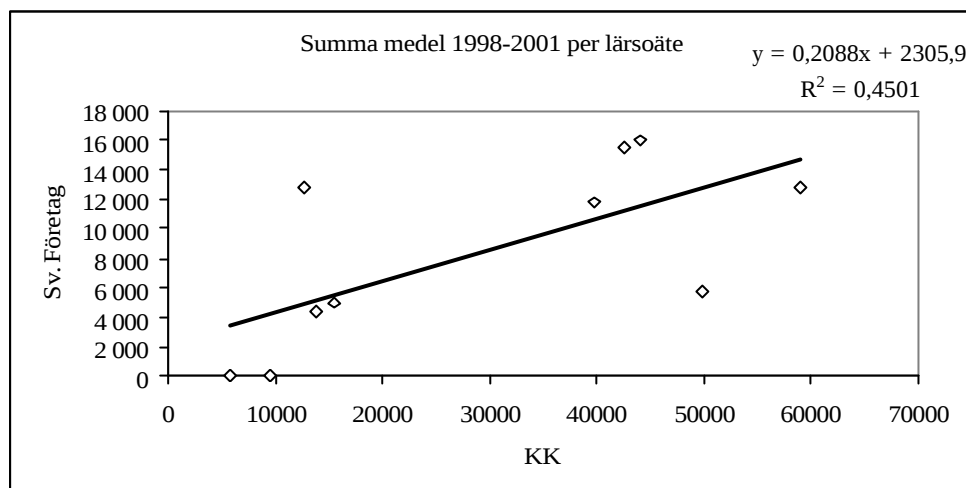
Undersökningsgruppen i sin helhet avviker inte från de övriga regionala högskolorna med avseende på beroendet av forskningsmedel från de nya stiftelserna. Tydligt är att denna kategori av finansiär blivit viktig för den FoU-verksamhet som ligger utanför de gamla universiteten och de äldre tekniska högskolorna. De traditionella universiteten är inte alls lika beroende av stiftelsemedlen, dessa utgör inte mer än fem procent av den totala forskningsfinansieringen. Däremot mottar de gamla universiteten 77 procent av kategorins resurser, medan undersökningsgruppen mottar 18 procent.

Trenden för medel från nya stiftelser är positiv även om Södertörn tas bort ur analysen. Tillsammans mottog nio högskoleenheter drygt 100 mkr och den årliga ökningstakten ligger på 25–30 procent under de senaste åren.

I diagram 7 har vi hypotetiskt undersökt relationen mellan KK-stiftelsens bidrag och tillgång till medel från svenska företag. Här är det sannolikt inte lämpligt att arbeta med enkla linjära samband, men regressionslinjens lutning antyder en utväxling på insatta KK-medel i form av

företagsmedel (eller vice versa). Data medger tyvärr inte analys av motfinansiering i form av egen forskning i företagen. Vi har även kontrollerat för andra möjliga relationer i materialet.

Diagram 7. Linjär regression KK-medel och medel från svenska företag



SAMMANFATTANDE ANALYS

Detta avsnitt i rapporten baseras i huvudsak på en kvantitativ analys av de regionala högskolornas och universitetens situation med avseende på medel för forskning och forskarutbildning. Låt oss här återigen understryka att det i stor utsträckning handlar om medel till forskarutbildning. Det är mycket möjligt att en viktig del av motivationen bakom regeringens satsning på de mellanstora universiteten och större högskolorna har sitt ursprung i målsättningen att väsentligt öka produktionen av doktorer inom alla vetenskapsområden. Den dolda "doktorsreserv" som har funnits och finns vid de här undersökta högskoleenheterna har med den valda politiken satts i "produktiva" omständigheter.

En närmare granskning av villkoren för de större högskoleenheterna i undersökningsgruppen visar att det sedan 1997 har etablerats ett antal medelstora forskningsutförare vilka snabbt expanderat sin verksamhet inom forskning och forskarutbildning. Tillsammans utgör de här undersökta högskoleenheterna en forsknings- och forskarutbildningsvolym som motsvarar ett "gammalt" universitet av Stockholms universitets storlek.¹³

¹³ SU:s fo/foutb volym var 2001 1 400 mkr och de tio högskoleenheterna utgjorde tillsammans 1 300 mkr.

Vad som är gemensamt för de större högskoleenheterna i det utvalda materialet är att samtliga är starkt beroende av vissa finansieringskällor för forskning och forskarutbildning. Till stor del har den snabba tillväxten av FoU-volymen kunnat ske till följd av kraftigt ökade anslag till vetenskapsområden direkt från utbildningsdepartementet. Utöver detta har dock enheterna mottagit starkt växande summor från särskilt två kategorier av finansiärer: nya forskningsstiftelser samt kommuner och landsting. Av högskoleenheternas årsredovisningar framkommer att många mottagit FoU-medel till följd av regionala satsningar i samband med att högskolorna uppgraderats till universitet eller erhållit rätt att bedriva forskarutbildning (dvs. tilldelats vetenskapsområde). Om vi beräknar att cirka hälften av medlen är interna kan vi uppskatta att de här båda kategorierna av finansiärer utgör närmare 4/5-delar av den externa finansieringen. Kring detta förhållande kan två reflektioner göras:

För det första innebär detta att enheterna i stor utsträckning kommer att vara beroende av hur dessa båda finansiärer av forskning och uppdragsforskning i fortsättningen kommer att se på regionala högskolor som forskningsutförare. Viktigt blir också att bedöma hur dessa finansiärers vilja att finansiera långsiktig uppbyggnad av forskning kommer att utvecklas. Eftersom en väsentlig andel av forskningen vid de aktuella enheterna utförs i form av doktorandarbeten finns anledning förutsätta en stor komponent av nyfikenhetsstyrning och grundforskningsinriktning. Samtidigt är det klart att de tunga delarna av finansieringen kommer från aktörer som sannolikt föredrar en högre grad av tillämpningsinriktning. Noteras kan att med Södertörns högskola undantagen ur analysen framkommer en negativ förändring under det senaste undersökningsåret för forskningsmedel från kommuner och landsting.

För det andra innebär den stora betydelsen av medel från nya stiftelser att det via KK-stiftelsens försorg ytterligare sker en inriktning på samverkan med det omgivande näringslivet. Här finns således på flera håll en stark koppling till den egna närregionen och dess aktörer. Huruvida detta är en strategi som på lång sikt garanterar att en utbyggd och expanderande forskningsvolym kan möjligen sättas ifråga. Under alla omständigheter är det tydligt att staten, kommunerna och de nya stiftelsernas tillsammans tagit ett stort ansvar för de regionala högskolorna.

Tentativt index

Ett sätt att koncentrerat sammanfatta analysen i detta kapitel är att söka ett närmast endimensionellt svar på frågeställningen: I vilken utsträckning är de undersökta universiteten och högskolorna anknutna till sin region? Låt oss här göra ett försök med hjälp av ett mycket

förenklat index. Det baseras på de FoU-medel som inflyter från företag samt kommuner och landsting. Konstruktionen bygger på en fyrgradig skala som mäter andelen medel från dessa båda källor och som sätter medlen i relation till de externa bidrag och uppdrag som högskolorna mottar.¹⁴ Följande indexgränser har tillämpats: = 10 %= index 3; =2%–<10%= index 2; etc. enligt nedanstående formel. En kontroll av index gentemot de absoluta talen för respektive kategori av finansiär går väl i linje med de valda gränserna.

$$I = \begin{cases} 0, & x = 0 \\ 1, & 0 < x \leq 2 \\ 2, & 2 < x \leq 10 \\ 3, & x > 10 \end{cases}$$

Resultatet framgår av tabell 8. Enheter med god regional anknytning är – enligt denna mätmetod – Mälardalens högskola, Malmö högskola och Karlstad universitet.

Tabell 8. Index för regional anknytning år 2001.

	BTH	HiK	HgO	KAU	MAH	MH	MdH	SH	VXU	ORU
Företag / Externa medel	0,19	4,52	0,00	7,77	13,00	2,36	18,54	0,00	6,48	6,92
K o L / Externa medel	26,30	3,22	0,00	19,34	20,41	7,14	22,25	24,11	3,30	8,35
F / Ext (klasser)	1	2	0	2	3	2	3	0	2	2
K o L / Ext (klasser)	3	2	0	3	3	2	3	3	2	2
SUMMA	4	4	0	5	6	4	6	3	4	4

Till detta finns några kommentarer: Det ser ut att finnas samband mellan de valda komponenterna i indexet. Det är inte ovanligt att de som har hög företagsfinansiering också erhåller relativt sett stor andel från kommuner och landsting. Läsaren bör påminna sig att indexet bygger på uppgifter från ett enda budgetår och att det har skett avsevärda förändringar över tid. Det finns också anledning att förvänta framtida skiftningar till följd av att inflödet av resurser varierar från år till år. Syftet med att presentera data på detta sätt är enbart att visa på de möjligheter som tillgängliga data erbjuder.

En andra iakttagelse är att högskolor som arbetar med tekniskt vetenskapsområde ser ut att ha en fördel när det gäller att etablera sådan regionalanknytning att det ger projektmedel och

¹⁴ Observera att mätresultatet är oberoende av huruvida man relaterar till interna eller externa bidrag.

beställningar av forskning och utveckling. Utöver detta bör framhållas att medicinskt vetenskapsområde också ser ut att generera resurser, vilket kan förklara Malmö högskolas goda utdelning i detta index.

En tredje iakttagelse är att många av dem som har höga indextal också har stora andelar av forskningsbudgeten som uppdragsverksamhet.

ERFARENHETER OCH UPPFATTNINGAR OM REGIONAL SAMVERKAN – EN ENKÄTUNDERSÖKNING

Föreliggande avsnitt skall ytterligare bidra till vår kartläggning av hur svenska högskolor och universitet möter förändringar i det nationella systemet för finansiering av forsknings- och utvecklingsarbete. Det kvantitativa perspektiv som utgjorde fokus i kapitel två kompletteras här med kvalitativa data, dvs. data som i stor utsträckning är baserade på uppfattningar, bedömningar och skattningar av läget. Ett första motiv för detta är att det i tillgängliga databaser inte finns möjligheter att ringa in i hur stor utsträckning finansieringen är lokalt och regionalt baserad. Vi kan t.ex. inte veta hur stora medel som tillkommer via lokala företag. Ett andra motiv är att vi vill veta hur situationen uppfattas och hur man förväntar sig att finansieringsförhållandena skall utvecklas.

Högskolornas möjligheter att besvara frågor av detta slag är av enkätsvaren att döma ganska begränsad. Inte heller de har tillgång till redovisningssystem som tillåter beräkningar av hur stora delar av finansieringen som har regionalt ursprung. Inget talar heller för att detta skulle vara aspekter som man har intresserat sig för vid högskolorna. Här finns också en hel del oklarheter om hur olika medel skall bedömas. Är KK-stiftelsens medel regionala eller nationellt baserade? De tillkommer med krav om motfinansiering från det lokala näringslivet, men har i sig inte en regional bestämning. Är EU-medlen som tillkommer inom ramen för strukturfonderna att räkna till regionala eller ej? De skulle inte komma högskolan till del om det inte vore för den regionala anknytningen. Med dessa reservationer redovisas nedan svaren från högskolorna.

Undersökningen baseras på en mindre enkät med åtta frågor om högskolornas forskningsfinansiering och den eventuella regionala anknytningen av densamma.

Enkäten har riktat sig till högskolorna i undersökningsgruppen. Svaren har i flertalet fall lämnats av högskoleenhetens rektor. I de flesta andra fall har enkäten besvarats av forskningssekreterare eller samverkansansvarig eller motsvarande på rektors uppdrag. Södertörns högskola och Örebro universitet har avstått från att besvara enkäten.

Hur mycket är regionala medel?

Karlstad universitet anger att mindre än tio procent av forskningsbudgeten emanerar från regionen. Detta är intressant eftersom det inte riktigt överensstämmer med våra data för 2001 som de presenterades i förra kapitlet. Vi finner att drygt 10 procent och minst det bör komma från regionen. Växjö universitet svarar att det för deras del rör sig om några få procentenheter och detta går väl i linje med våra data.

Högskolorna i Malmö och på Gotland uppger att cirka en tiondel av forskningsbudgeten kommer från regionala källor. De tekniska och naturvetenskapliga högskolorna har samtliga ett betydligt större beroende av regionala medel. Där finns en viss variation – mellan 15 (Kalmar) och 35 (Mitthögskolan) procent – men här antyds en förhållandevis stark anknytning till den egna närregionen.

Hur avgränsas regionen?

Vi bad respondenterna att något förtydliga vad de menar med region och hur de avgränsar densamma. I de flesta fall är länet vad man avser med region. I några fall är det av naturliga orsaker frågan om en större region, t.ex. i Mitthögskolans fall, till följd av högskolan har verksamhet i flera län. Detta gäller även Mälardalen och Malmö högskola. Den senare uppger region Skåne, men vill också betrakta Öresundsregionen som ”sin” region.

Med vilka sker regional samverkan?

Viktiga samarbetspartners hämtar högskolorna från kommuner och landsting, regionala organ som länsstyrelser och regionförbund samt från det ”lokala” näringslivet. Detta är ett genomgående drag. Det går inte att se några systematiska skillnader mellan universitet och högskolor beroende av vetenskapsområde, storlek eller liknande. Företag förekommer i så gott som varje svar. Respondenterna har haft frihet att tolka frågan öppet så att ”viktig” såväl kan ha en kvalitativ som kvantitativ komponent. Vidare se bilaga 1 för en närmare redogörelse för hur högskolorna har besvarat denna enkätfråga.

Hur viktiga är de regionala medlen?

Svaren på denna fråga är inte helt entydiga. För några av enheterna framstår de regionala medlen och den regionala anknytningen som helt avgörande och av stor vikt, andra anser inte att de

regionala medlen är av särskild betydelse. De båda universitet som besvarat enkäten anser att de regionala medlen är viktiga och har växande betydelse.

Mälardalen tillmäter dessa medel stor betydelse medan det är tydligt att BTH inte upplever dessa medel som viktigare än andra. Det kan till och med kan hävdas att de senare tonar ned betydelsen av dessa medel.

Både Högskolan i Kalmar och Mitthögskolan framhåller betydelsen av de regionala medlen. För dem är de av stor vikt eller ganska stor vikt.

Högskolan på Gotland anser att de regionala medlen haft stor betydelse för deras verksamhet. Malmö högskola är däremot mer tveksam till huruvida det är så att de regionala medlen varit viktiga. Liksom många andra enheter gissar dock Malmö att den här typen av finansiering kommer att få ökad betydelse i framtiden (se nedan).

Handlingsplaner för regional samverkan?

Den regionala anknytningen finns i så gott som samtliga högskolors strategiska planer, men få av dem har en särskild handlingsplan för just detta ändamål. Undantagen är två: Karlstads universitet har en utarbetad plan för regional samverkan och bygger f.n. en ny enhet inom organisationen med uppgift att stärka den regionala samverkan. Växjö universitet har likaså en uttalad ambition att stärka denna sida av verksamheten och har för detta ändamål tillsatt en forskningssamordnare. Det bör även framhållas att det vid andra högskolor (t.ex. vid Mitthögskolan och Malmö högskola) förekommer att man bildat enheter som arbetar med "den tredje uppgiften". I dessa enheters uppgifter ingår det mer eller mindre ofrånkomligt arbete med regional samverkan. Ett växande antal personer arbetar inom dessa högskolor med samverkansfrågor av allehanda slag, uppdragsutbildningar, samverkan skola-högskola etc. Men få har lagt särskilda resurser på att särskilt stimulera forskningsfinansieringen.

Det pågår även ett planeringsarbete inriktat mot att förstärka högskolornas roll i det regionala innovationssystemet. I ett initiativ som tagits i Bergslagsregionen samarbetar högskolorna i Gävle, Dalarna, Mälardalen med universiteten i Örebro och Karlstad. En ny samverkansidé håller på att ta form och kommer möjligen att kunna leda till att nya resurser genereras från regionala aktörer och företag.

Samverkan eller konkurrens om forskningsmedel?

Frågeställningen här gäller huruvida de regionala medlen genereras i vad som skulle kunna beskrivas som en samverkansprocess eller ej. Genomgående svarar högskolorna att så är fallet och det kan möjligen sägas vara närmast en självklarhet. Innebörden är, med reservation för viss otydlighet i frågans formulering, att regionala medel i mycket stor utsträckning fördelas som en följd av samverkan mellan parter. Sällan är det frågan om konkurrensutsatta medel, dvs. varken anbuds- eller ansökningskonkurrens förekommer. I synnerhet förefaller detta vara fallet med de medel som uppkommer genom samverkan med kommuner och landsting.

Bilden är dock komplex. I en allt större utsträckning är det numera ett villkor att etablera regional samverkan för att kunna vara med i konkurrensen om nationella (KK-stiftelsen) eller internationella medel (EU). Högskolans förmåga till regionalt baserat anknytningsarbete – samverkan – blir på så sätt en förutsättning för att kunna delta i konkurrensen om forskningsmedel. En annan tendens är att kommunförbund och regionförbund skapar organ som fördelar forskningsmedel efter ansökan i konkurrens mellan olika forskare/forskargrupper. Detta gäller t.ex. Öresundsregionens forsknings- och utvecklingskommitté. Liknande finansieringsformer har vuxit fram i andra län och regioner.

Ökande eller minskande betydelse?

För flertalet av högskolorna gäller att de regionala medlen var av stor betydelse, närmast av avgörande betydelse, så länge de statliga anslagen var små eller obefintliga. I takt med att högskolorna tilldelats vetenskapsområden och erhållit fasta forskningsresurser har också betydelsen av de regionala medlen successivt minskat. Regionala medel hade således en viktig roll i samband med starten av forskningsprogram vid högskolorna. Sedan har finansiering via statsanslaget tagit över denna grundläggande roll och givit en mer kompletterande betydelse åt de flesta former av externfinansiering. Undantaget är härvidlag KK-stiftelsens plattformssatsning som av allt döma tilldelar olika regionala aktörer och regional samverkan en stor betydelse för högskolans möjligheter att utveckla forskningen. Vidare se svaren på nästa fråga.

Framtiden?

I nära nog alla enkätsvar uppenbaras en övertygelse om att de regionala medlen kommer att få en ökad betydelse i framtiden. Högskolorna räknar med att den regionala anknytningen kommer att vara väsentlig dels för att få finansiering från annat håll genom att nationella finansiärer ställer krav om lokal motfinansiering, dels för att ge fortsatt legitimitet för högskolan i den egna

regionen. Samtidigt är de större högskoleenheterna inte övertygade om att det i framtiden kommer att vara möjligt att väsentligt öka den regionalt baserade finansieringen av forskning. Man hoppas istället att fortsatt kunna hålla denna på en ”hög” nivå men ser inte stora möjligheter till att expandera. Tillväxten kommer istället från andra håll, bl.a. pekar flera högskolor i sina svar på de möjligheter som eventuellt kommer genom lokal/regional samverkan med kommuner/kommunförbund för att via EU finansiera olika projekt där forskning och utvärdering ingår som ett moment. För de nya högskolorna är det dock mera självklart att förvänta sig ökad finansiering från regionala aktörer i takt med att högskolan etablerar sig och relationerna till omgivningen utvecklas.

DISKUSSION

Jag har ju tillsammans med många av er arbetat de senaste åren för att se till att lyfta upp den klassiska värderingen av forskningen. Att klart och tydligt säga att den långsiktiga forskningen, den grundläggande forskningen, den forskning som styrs av forskarens egen driftkraft är alldeles grundläggande central. Det är viktigt att det sägs och det är viktigt att det argumenteras för det.¹⁵

Utbyggnaden av högskolan över hela landet har givit den högre utbildningen och forskningen ökade möjligheter till kontakter och samarbete med samhälle och näringsliv och till att bidra till utvecklingen i den egna närregionen. Särskilt viktigt har detta varit för de regionala högskolorna.¹⁶ Samverkan med omgivningen är inskriven i högskolelagen och går under benämningen ”den tredje uppgiften”. Möjligheterna att implementera denna lagstiftning skiljer sig avsevärt mellan olika lärosäten beroende på näringslivets sammansättning och regionens sociala och kulturella liv. För att utjämna dessa skillnader har den regeringens linje varit att genom ökade resurser till regionala högskolor skapa bättre förutsättningar för ett utvecklat samarbete mellan universitet och företag, offentlig förvaltning och övriga delar av samhället.¹⁷

Förhållandevis stora resurser för forskning och forskarutbildning har sedan 1997 slussats till de nya universiteten och de regionala högskolorna. Ett sätt att beskriva detta är att säga att det tillkommit ett nytt ”stort” forskningsuniversitet i Sverige, visserligen utspritt och fördelat på många geografiskt åtskilda enheter, men en satsning som om den hade varit geografiskt koncentrerad hade givit ett universitet av en storlek som skulle överskrida det nuvarande Stockholms universitet.

Denna satsning har skett samtidigt med de statliga anslagen till de ”gamla” universiteten sjunkit i reala termer under perioden från 1993/94. Mycket talar för att detta är en situation som regeringen på ett eller annat sätt är tvungen att åtgärda. Detta framkommer bland annat av att forskningspolitiken efter 2001 vill gynna grundforskningen och spetsforskningen. Frågan är vad det kan innebära för de regionala högskolorna och de gamla universiteten. Ser vi närmare till vad utbildningsminister Thomas Östros uttalat sedan dess är det tydligt att det är de nämnda värdena

¹⁵ Thomas Östros Tal vid Vetenskapsrådets invigning den 28 augusti 2001

¹⁶ Jfr. Nordström (1994) passim.

¹⁷ Se budgetprop. 1999/2000:1.

kommer att prioriteras. Nedan ett exempel som på ett klarläggande sätt sammanfattar den aktuella forskningspolitiska doktrinen:

Regeringens forskningspolitik utgår från några principer. För det första handlar den om att åter sätta grundforskningens betydelse i centrum. Det är viktigt att konstatera att vi i dag också har en riksdag som inser betydelsen av stark grundforskning. (...) Den andra viktiga principen i regeringens forskningspolitik är forskarstyret. Om vi ska ha en bra fördelning av forskarpengarna, om vi ska ha välfungerande myndigheter – både högskolor men framför allt resursfördelande myndigheter som Vetenskapsrådet – så måste vi vara beredda att överlåta ansvar till forskarvärlden. Vi måste lita på forskarna själva. Det är ju därför det har varit så viktigt att se till att Vetenskapsrådet nu med mycket bred majoritet styrs av forskarna själva, men också att se till att sektorsforskningen, den problemorienterade forskningen, som också har en väldigt viktig roll med självklarhet styrs av forskarsamhället. (...) Regeringens tredje viktiga princip i forskningspolitiken är den externa finansieringens strategiska roll för att utveckla vetenskapen. Jag tillhör ju dem som menar vi ser i dag en tydlig konkurrens och tydlig kvalitetskontroll, som inte minst Vetenskapsrådet bidrar till. Denna konkurrens driver också kvaliteten. Det är så det ska fungera: God grundläggande forskningsfinansiering. Därtill en extern granskning som driver kvaliteten. Så kan våra universitet och högskolor bli internationellt konkurrenskraftiga.¹⁸

Regeringens förra mandatperiod handlade i stor utsträckning dels om att reorganisera den statliga forskningsstyrningen, dels om att implementera och säkerställa utbyggnaden av forskningsresurser till de regionala högskolorna. Innevarande mandatperiod kommer av allt att döma att kännetecknas av att implementera och säkerställa omorganisationen av det statliga forskningsstödet. Utbildningsministern har varit tydlig på denna punkt vid ett flertal tillfällen sedan 2001. Innebörden är att Östros menat att Vetenskapsrådet ”bör stå först för att få ökade resurser” under kommande år.¹⁹ Inspiration till detta kommer enligt hans egen utsago från den starka ställning som forskarstyrd forskningsfinansiering har i USA och de goda resultat som detta givit.

En konsekvens av denna politiska linje är att nya statliga medel till svensk forskning i stor utsträckning kommer att sökas i konkurrens mellan forskare vid alla lärosäten. Även om dörren till Vetenskapsrådet inte är stängd för regionala universitet och högskolor är det uppenbart att forskare vid dessa lärosäten kan komma att uppleva svårigheter att etablera sig som rådsforskare. Med argumentet att konkurrens driver fram kvalitet i forskningen har Östros i sina tal varit explicit: ”Det är lite grann höjdpunkten i den Tage Erlanderska traditionen att inse att forskningsråd styrda av forskarna själva, där man värderar i konkurrens de olika

¹⁸ Tal vid Vetenskapsrådets invigning den 28 augusti 2001.

forskningsansökningarna, där forskarna själva på grundval av kvalitet bedömer vad som ska komma fram, driver utvecklingen framåt på fakulteterna.”²⁰ Detta förefaller vara grundvalen för den forskningspolitiska doktrin som den socialdemokratiska regeringen numera arbetar efter.

De regionala universiteten och högskolorna har fått snabbt ökade statsanslag under en period, men de kan sannolikt inte räkna med att se en ytterligare expansion på basis av sådana medel. Tvärtom talas det idag om att prestationsrelatera även statsanslagen på nationell basis. Även högskolorna får de räkna med att bli värderade efter hur deras forskning lyckas i den nationella och internationella konkurrensen. De öronmärkta resurserna blir allt färre.

Annan extern finansiering, från forskningsråd och statliga myndigheter, är av betydande omfattning för många av de undersökta högskolorna. Den framtida omfattningen av dessa medel finns det dock anledning att sätta frågetecken för eftersom en hel del av dessa resurser dels kan ha genererats av forskare som under projektperioden rekryterats till de undersökta högskoleenheterna. Här finns således en rad frågetecken och orosmoln för den regionalt baserade forskningen i landet. Detta understryks av det faktum att forskningsmedel från kommuner och landsting minskar under 2001.

En följd av detta är att högskolorna på ett omsorgsfullt sätt måste planera sina relationer till aktörer utanför det statliga finansieringssystemet. Analyserna i rapporten pekar på att högskolorna i gemen är tungt beroende av två slags externa finansieringsformer: dels kommunala medel, dels medel från nya forskningsstiftelser, företrädesvis KK-stiftelsen. För att kunna erbjuda sina forskare planeringsunderlag som inte enbart bygger på kortsiktiga kontrakt och kontakter förefaller det nödvändigt att närmare analysera på vilket sätt respektive högskola skulle kunna erbjuda dessa båda aktörsgrupper en FoU-verksamhet som både stimulerar forskarna och avnämmarintressena. En angelägen fråga är huruvida den här typen av finansiärer är beredda att stödja uppbyggnaden av forskning på lång sikt och huruvida de är beredda att stödja excellens och spetsforskning av det slag som diskuterades i rapportens första del.

Vad ska de nya universiteten och regionala högskolorna göra i framtiden? Skall strävan vara att stödja smala specialiseringar som kan växa fram ur pågående regionalt relaterade kunskapsutveckling och på basis av detta i framtiden konkurrera nationellt? Eller skall strävan vara att söka bredd för att inte göra sig beroende av enstaka finansiärer? Den nuvarande

¹⁹ Riksdagens protokoll 7 december 2001 anf. 34

forskningspolitiken ser ut att tvinga in högskolorna i en universitetsinriktad disciplinär forskning som riskerar att göra dem mindre värda ur ett regionalt kunskapsperspektiv. I regionerna vill många att universiteten och högskolorna skall vara deras "universitet" och förståelsen för kunskapsstrategier som väljer internationell excellens kan ha svårt att skaffa legitimitet hos lokala och regionala beslutsfattare. Synligheten i den lokala debatten blir sannolikt liten om den senare strategin blir huvudvägen för de nya högskolorna och universiteten (jfr. debatt i Nya WärmlandsTidningen 2002-03-06 och 2002-05-08).

Dessa iakttagelser pekar vidare mot nya undersökningar mer preciserade frågeställningar. Det vore bland annat angeläget att närmare studera det planeringsarbete som pågår vid de nya universiteten och högskolorna. Hur samarbetar dessa med varandra? Sker det en medveten arbetsfördelning och specialisering mellan högskolorna? Mer exakt, hur ser forskningsstrategierna ut vid dessa högskolor och vilka finansiärer tänker man sig att arbeta med i en framtid?

En annan fråga gäller hur finansiärerna tänker sig att arbeta i framtiden och vilka möjligheter de har att samarbeta för att skapa excellens och stabilitet och starka forskningsmiljöer vid dessa mindre högskoleenheter. Kan landstingen och kommunerna och högskolorna tillsammans med företag samt statliga och icke-statliga finansiärer bilda konsortier med hjälp av långsiktiga överenskommelser för att skapa goda förutsättningar för forskning och utveckling? Leder det dessutom till regional förnyelse?

²⁰ Riksdagens protokoll 7 december 2001 anf. 37

BILAGOR

BILAGA 1: REGIONALA SAMARBETSPARTNERS

Enkätfråga: Vilka är era viktigaste regionala samarbetspartners?

Karlstad universitet - Landstinget i Värmland, Regionförbundet i Värmland (Värmlandskommunerna), Länsstyrelsen i Värmland, Ericsson AB (Karlstadsdelen, därutöver kommer ytterligare medel från koncernen) och Metso Paper.

Växjö universitet – Kommunförbundet Kronoberg, enskilda kommuner, Landstinget Kronoberg och länsstyrelsen i Kronoberg, Vidéum Science Park, Teknikcentrum, näringslivets organisationer, olika klusterbildningar inom näringslivet, t.ex. InternetCity, Skog- och träbranschen bl.a. genom Trätek, glasindustrin bl a. Genom Glafo, och de större företag som är etablerade i regionen. Kronobergs akademi för vetenskap och näringsliv (KAVN) har bildats som inspirationskälla för regional utveckling. Samarbete med Svenska emigrantinstitutet. Tillväxtavtalen.

Mälardalens Hsk – Västerås stad, Eskilstuna kommun, ABB, Volvo, Bombardier, Rekarne sparbankstiftelse, Sparbanksstiftelsen Nya, Mål 2 norra, Länsstyrelsen i Västmanland, Västmanlands läns landsting, Södermanlands läns landsting och Hallstahammars kommun.

Blekinge Tekniska Högskola – Region Blekinge (kommunalförbund), Kommunerna i Blekinge, Länsstyrelsen, Företag inom Telecomcity (Karlskrona), Softcenter (Ronneby) och NetPort (Karlshamn).

Mitthögskolan – (i urval) Länsstyrelsen i Jämtland och Västernorrland, Campuskommunerna Härnösand, Sundsvall, Östersund och Örnsköldsvik samt i stort sett samtliga kommuner i Jämtland och Västernorrland. Landstingen i Jämtland och Västernorrland. SCA, MODO, M-real, Metso papers, Ericsson, Selectron är några exempel på regionala samarbetspartners från näringslivet.

Kalmar Högskola – Kalmar kommuns forsknings- och utvecklingsstiftelse Graningestiftelsen, Regionförbundet i Kalmar län, Stiftelsen Barometern samt vissa kommuner. Svensk kärnbränslehantering är visserligen inte en regional aktör, men verkar regionalt i o m kärnkraftverket i Oskarshamn (regional anknytning för en nationell aktör).

Malmö Högskola – KK-stiftelsen, Malmö stad, Region Skåne, Skånemejerier, Kockums, Sveriges Television Syd, Sigma och Nationalencyklopedin. "Sjöormen" (för företag, organisationer och kulturinstitutioner in Time-sektor) är under bildande samt Medeon Malmö Science Park håller på at bli en växande resurs.

Gotlands Hsk – Gotlands Kommun och Svenska Spel.

BILAGA 2: DATABILAGA ÖVER FINANSIERING AV FORSKNING OCH FORSKARUTBILDNING 2001.

		BTH	HiK	HgO	KAU	MAH	MH	MdH	SH	VXU	ORU
Anslag och interna medel		43 251	35 692	4 061	99 108	59 767	93 882	24 535	15 754	97 361	107 116
Bidrag	EU	1 012	3 156		652	1 558	39 995	252		1 726	
	Forskningsråd	365	2 252	405	3 574	1 719	3 288	1 181		1 077	5 180
	Forskningsstiftelser	14 464	5 575	2 576	16 206	10 144	24 925	12 133	114 176	7 422	12 472
	Kommuner och landsting	2 536	74		1 181	2 122	4 966	9 335	43 904	1 032	3 554
	Statliga myndigheter	10 424	10 332	1 783	24 323	15 727	7 220	10 446	19 940	7 285	16 709
	Svenska företag	75	1 682		3 667	6 004	2 498	2 740		1 900	3 245
	Svenska organisationer utan vinstsyfte		7 255		7 928	2 091	20 424	3 997			2 328
	Utländska företag										
	Utländska organisationer utan vinstsyfte		292		201	534	1 725			746	
	Övrigt	3 223	5 584	6 718		114	2 799		4 052	5 917	11
Uppdrag	EU				23						19
	Forskningsstiftelser										
	Kommuner och landsting	7 794	1 022		14 225	7 778		1 573		285	503
	Statliga myndigheter				5 253	1 857	1 433	1 218		4 872	3 747
	Svenska företag				2 572	505	81	6 392		795	116
	Svenska organisationer utan vinstsyfte				236		157			3 000	638
	Utländska företag				20					376	
	Utländska organisationer utan vinstsyfte				236	1					75
	Övrigt	397			14	-95				5 185	
Övriga Avgiftsintäkter		0	7 548	736	2 522	4 144	4 850	0	7 127	0	7 772
Totalt		83 541	80 464	16 279	181 941	113 970	208 243	73 802	204 953	138 979	163 485

LITTERATUR

- Brulin, G. 1998, Den tredje uppgiften, Högskola och omgivning i samverkan, SNS Förlag och Arbetslivsinstitutet, Stockholm.
- Bäckström, C., Grip, G., Jönsson, H., Wigren, A. 2001, Samverkan mellan högskolor och näringsliv, Halvtidsutvärdering av NUTEKs och KK-stiftelsens projekt, Inregia AB.
- Cederlund, K. 1999, Universitetet. Platser där världar möts, Stockholm: SNS förlag.
- Dahllöf, U. & Selander, S. 1994 (red.): New Universities and Regional Context, Uppsala Studies in Education 56. Acta Universitatis Upsaliensis.
- Dahllöf, U., Goddard, J., Huttenen, J., O'Brien, C., Román, O., Virtanen, I. 1998, Towards the Responsive University. The Regional Role of Eastern Finland Universities. Publications of Higher Education Evaluation Council 8:1998, Helsingfors: EDITA.
- Fox-Przeworski, J., Goddard, J., de Jong, M. 1991. Urban Regeneration in a Changing Economy. An International Perspective, Oxford: Clarendon Press.
- Goddard, J. 1999, The Response of Higher Education to Regional Needs, Paris: OECD.
- Holm, E. & Wiberg, U. 1995 (red.): Samhällseffekter av Umeå universitet, CERUM, Umeå universitet.
- Hällsten, M. & Sandström, U., 2002a, "Högskoleforskningens nya miljarder", Det nya forskningslandskapet: Perspektiv på vetenskap och politik (red..) U. Sandström. SISTER Skrifter 5/Nya Doxa, Nora.
- Hällsten, M. & Sandström, U., 2002b, Det förändrade forskningslandskapet. RTK PM 8:2002. Stockholm: Regionplane- och trafikkontoret, Stockholms läns landsting.
- Larsson, Jan, 1985: Landstingen och de regionala högskolorna. Underlag för allmänna beredningens sammanträde den 13 november 1985. Landstingsförbundet 1985-10-30.
- Nilsson, J. E. 1998: Blomstrande näringsliv. Krafter och motkrafter bakom förändringar i europeiska och amerikanska regioner, Stockholm: IVA.
- NUTEK: FoU-verksamhet vid vissa högskolor. Särskild rapport i anslutning till NUTEKs anslagsframställning för budgetåren 1993/94-1995/96.
- OECD 2000: Benchmarking Industry-Science Relationships, Joint German-OECD Conference held in Berlin Oktober 16-17 2000.
- OECD 2001: Cities and Regions in the New Learning Economy, Paris: OECD.
- Pavitt, K. 2000: Public policies to support basic research – what can the rest of the world Proposition 2000/2001:1 Utgiftsområde 16.
- Sandström, U. red. 2002, Det nya forskningslandskapet: Perspektiv på vetenskap och politik. SISTER Skrifter 5/Nya Doxa, Nora.
- Sörlin, S. och Törnqvist, G. 2000: Kunskap för välbefinnande, Universitetet och omvandlingen av Sverige, SNS Förlag, Stockholm.
- Talerud, B. 2000: Högskolans arbete med sin samverkansuppgift, Högskoleverkets arbetsrapporter 2000:2 AR.
- Törnqvist, G. 1998: Renässans för regioner – om tekniken och den sociala kommunikationens villkor, Stockholm: SNS förlag.